

Könsklyftan i utbildningssystemet

En Bourdieuinfluerad studie om
det sociala ursprungets inflytande
på mäns och kvinnors utbild-
ningsnivå

Kristoffer Theander

Handledare: Anders Hylmö

Abstrakt

Arbetets art: Kandidatuppsats, 15 hp

Titel: Könsklyftan i utbildningssystemet. En Bourdieuinfluerad studie om det sociala ursprungets inflytande på mäns och kvinnors utbildningsnivå

Författare: Kristoffer Theander

Handledare: Anders Hylmö

Termin/år: VT 2021

Sammanfattning: I det svenska utbildningssystemet visar sig tendenser som att kvinnor generellt sett har högre utbildningsnivå än männen och att det är de individer med ett högt socialt ursprung som tenderar att ha de högsta utbildningsnivåerna. Syftet med denna studie är att bidra med kunskap om vilken betydelse det sociala ursprunget har för individens utbildningsnivå och om det finns någon skillnad mellan könen. Studien byggs kring en Bourdieuinfluerad utbildningssociologi där det teoretiska ramverket utgår från begreppen kapital, habitus, fält och klass. Empirin består av sekundärdata i form av European Social Survey omgång 9 från 2018. För att analysera materialet har en kvantitativ ansats som kombinerar korrespondensanalys och logistisk regressionsanalys använts. Resultaten visar att det finns en tendens till att det sociala ursprunget har ett större inflytande på männens uppnådda utbildningsnivå. Möjliga förklaringar till resultaten är dels att män tenderar att välja utbildningar som är mer beroende av det sociala ursprunget, dels att män förhåller sig till en manlig könshabitus som består av en antipluggkultur eller ingen ansträngningskultur. En tänkbar utbildningspolitisk slutsats är att försöka skapa en pluggkultur, med andra ord en kvinnlig könshabitus, även bland männen för att gapet i utbildningsfältet mellan män och kvinnor ska minska. Ett steg på vägen mot detta ändamål kan vara att försöka att få till mer heterogena skolor och klasser, där elever med olika sociala ursprung finns samlade.

Nyckelord: socialt ursprung, utbildningsnivå, kön, Bourdieu, kapital, habitus, fält, klass

Innehåll

Förord.....	i
1. Inledning.....	1
<i>Syfte och frågeställningar</i>	2
<i>Disposition</i>	3
2. Teori och tidigare forskning.....	4
<i>En Bourdieuinfluerad begreppsapparat</i>	4
Relationen mellan kapital, habitus och fält.....	4
Klass – en konstruktion i det sociala rummet.....	5
Strategier och reproduktionsmönster på utbildningsfältet.....	6
<i>Tidigare forskning</i>	6
Skolmarknaden och det utökade utbildningsutbudet.....	6
Det nedärvda kapitalets betydelse för individens utbildningsnivå.....	7
Den geografiska strategin.....	8
Det kvinnliga övertagandet.....	9
<i>Sammanfattning</i>	9
3. Metod.....	11
<i>Forskningsstrategi och undersökningsdesign</i>	11
<i>Huvudsakliga analysmetoder</i>	12
Geometrisk dataanalys (GDA) och enkel korrespondensanalys (CA).....	12
Logistisk regression.....	12
<i>Empiri och urval</i>	13
<i>Operationaliseringar och bearbetning av variabler</i>	13
Bearbetning inför GDA.....	13
Variabelbearbetningar inför logistisk regression.....	15

<i>Reliabilitet och validitet</i>	17
<i>Etiska överväganden</i>	17
4. Resultat och analys	19
<i>Tolkning och genomförande av korrespondensanalys</i>	19
Analysfas 1 – rummen baserade på nedärvt utbildningskapital	20
Analysfas 2 – rummen baserade på nedärvd klasstillhörighet	22
Sammanfattning av korrespondensanalysen.....	25
<i>Den logistiska regressionens analysfaser och tolkning</i>	25
Analysfas 1 – enkel logistisk regression	26
Analysfas 1 – multivariat logistisk regression.....	28
Analysfas 2 – enkel logistisk regression	32
Analysfas 2 – multivariat logistisk regression.....	34
Sammanfattning av den logistiska regressionen.....	36
<i>Sammanfattning</i>	36
5. Diskussion	37
<i>Det utökade utbildningsutbudets inverkan</i>	37
<i>Slutsatser – ett intersektionellt problem</i>	38
Referenser.....	41
Bilagor.....	a
<i>Bilaga 1. Korstabeller för figurerna i korrespondensanalysen</i>	a
<i>Bilaga 2. VIF-värden</i>	c

Förord

Ett tack ska riktas till Anders Hylmö, som har varit min handledare under uppsatsarbetet.

1. Inledning

Those who believe that everyone would be given equal access to the highest level of education and the highest culture, once the same economic means were provided for all those who have the requisite “gifts,” have stopped halfway in their analysis of the obstacles; they ignore the fact that the abilities measured by scholastic criteria stem not so much from natural “gifts” (which must remain hypothetical so long as educational inequalities can be traced to other causes), but from the greater or lesser affinity between class cultural habits and the demands of the educational system or the criteria which define success within it. (Bourdieu & Passeron, 1979, s. 22)

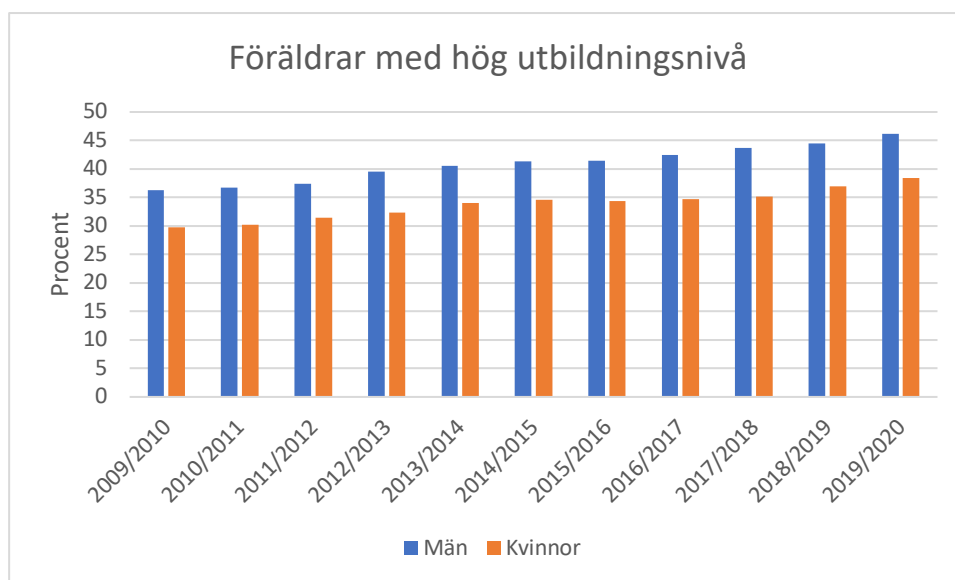
Denna uppsats handlar om mäns och kvinnors skillnader i utbildningsnivå och hur de kan förstås i förhållande till deras sociala ursprung. Ovanstående citat visar på en tendens att ett meritokratiskt system, som det svenska utbildningssystemet är uppbyggt kring, inte är ett rättvist system för alla. En viktig fråga som kan ställas är då följande: Vilka är det som går vidare till högre studier? Och det är precis den här typen av frågor som utbildningssociologin ämnar undersöka, det vill säga frågor angående relationen mellan socialt ursprung och utbildning (Börjesson, 2017).

Bourdieu och Passeron (1979) hävdar att det är individens sociala ursprung som är den enskilt viktigaste faktorn för individens utbildningsframgångar; de menar att utbildningskapitalet är något som reproduceras genom generationerna. De individer som tillhör hem från en högre social klass, där kulturen som nedärvs är kopplad till utbildningssystemets kulturella faktorer, är också arvtagarna till ett dominerande utbildningskapital.

I den svenska statistiken används ofta föräldrarnas utbildningsnivå som indikator på det sociala ursprunget. Den svenska statistiken visar också att det finns en tydlig tendens att föräldrarnas utbildningsnivå spelar en avgörande roll för om individen påbörjar högskolestudier (Universitetskanslersämbetet & Statistiska centralbyrån, 2020). En annan tydlig tendens är att kvinnor är överrepresenterade på högskolefältet (Skolverket, 2006). En fråga som därför uppstår är hur dessa tendenser förhåller sig till varandra, det vill säga om individens sociala ursprung har olika inflytande på mäns och kvinnors utbildningsnivå. Den svenska statistiken visar att det finns en könsskillnad där män som studerar på

högskolan oftare än kvinnor som studerar på högskolan har föräldrar med en hög utbildningsbakgrund (Universitetskanslersämbetet & Statistiska centralbyrån, 2020).

Figur 1. Förhållandet mellan föräldrar med hög utbildningsnivå och studenter som påbörjat en högskoleutbildning.

Källa: Egna bearbetningar av data hämtad från SCB (Statistiska centralbyrån, u.å.).

Som framgår av figur 1 så finns det en skillnad mellan könen när det kommer till det sociala ursprungets inflytande på deras utbildningsnivå. I figur 1 visas endast en aspekt av det sociala ursprunget, föräldrarnas utbildningsnivå, och bidrar med ett grundläggande mönster. Det är alltså ett område som kan fördjupas och utvecklas ytterligare. För att undersöka det sociala ursprungets inflytande på individens utbildningsnivå kommer jag därför undersöka det sociala ursprunget från mer än en parameter. I denna studie kommer jag att använda mig av två indikatorer för det sociala ursprunget: faderns utbildningsnivå och yrkesklass.

Syfte och frågeställningar

Syftet är att bidra med kunskap om vilken betydelse det sociala ursprunget har för individens utbildningsnivå och om det finns någon skillnad mellan könen. Vidare kan denna kunskap bidra till utbildningssociologin som ämne och öka förståelsen för ett viktigt samhällsproblem.

Frågeställningar:

1. Hur ser relationerna ut mellan det sociala ursprunget och individens utbildningsnivå för män respektive kvinnor?
2. I vilken utsträckning påverkar faktorer kopplade till det sociala ursprunget mäns respektive kvinnors högsta uppnådda utbildningsnivå?

Disposition

Efter detta introducerande kapitel 1 (Inledning) följer ytterligare fyra kapitel. I kapitel 2 (Teori och tidigare forskning) presenteras den Bourdieuinfluerade begreppsapparat som studien utgår från där begreppen kapital, habitus, fält och klass introduceras. I samma kapitel presenteras även en överblick över den tidigare forskning som är gjord inom den svenska utbildningssociologin. I kapitel 3 (Metod) presenteras bland annat studiens undersökningsdesign och de valda metodansatserna: geometrisk dataanalys (korrespondensanalys) och logistisk regression. I kapitel 4 (Resultat och analys) presenteras resultaten från analysprocessen. I kapitel 5 (Diskussion) förs en diskussion angående tänkbara orsaker till de resultat som framkommit. Kapitlet avslutas med att vidare forskning inom området presenteras.

2. Teori och tidigare forskning

I detta kapitel kommer först ett teoretiskt ramverk baserat på en Bourdieuinfluerad utbildningssociologi och dess grundläggande begrepp att presenteras. Det följs av en presentation av tidigare empirisk forskning inom fältet.

En Bourdieuinfluerad begreppsapparat

Detta avsnitt är indelat i tre underkategorier: 1) Relationen mellan kapital, habitus och fält, där begreppens grundläggande uppbyggnad och deras inbördes relation till varandra beskrivs, 2) Klass – en konstruktion i det sociala rummet, som bidrar till en förståelse för hur klassbegreppet ska tolkas i denna studie och 3) Utbildningsfältets reproduktionsprocess, som förklarar hur reproduktionsprocessen i utbildningssystemet kan se ut.

Relationen mellan kapital, habitus och fält

I ett bourdieuskt ramverk handlar *kapital* om vilka former av tillgångar som kan anses ha ett högt värde av olika klassfraktioner. Det finns olika former av kapital, till exempel ekonomiskt kapital och kulturellt kapital (Broady, 1991). Ekonomiskt kapital handlar i stort om vilka materiella resurser individen besitter. Individens yrkesposition, vilken medför en viss inkomst, kan därför vara en indikator på individens ekonomiska kapital (Crompton, 2008). Det kulturella kapitalet – eller snarare underkategorin utbildningskapitalet – kan sägas ge ett värde i form av olika titlar, examina med mera. Utbildningskapitalet kan vara något som dels nedärvs från tidigare generationer, dels förvärvas genom utbildningssystemet (Olesen Gytz, 2004).

Ett annat viktigt begrepp i Bourdieus begreppsapparat är *habitus* som kan sägas vara de förkroppsligade dispositioner som påverkar individens eller gruppens handlande och tänkande (Broady, 1991). Habitus är något relationellt och ska förstås i förhållande till det som är särskiljande (till exempel mycket nedärvt kapital gentemot lite nedärvt kapital). Det är alltså de olika förutsättningar som man får med sig i livet som bidrar till att forma ens habitus (Bourdieu, 1993). Det gör att habitus skapar vissa förväntningar hos individen som är starkt kopplade till individens nedärvda kapital. Individens habitus gör

att individen på ett omedvetet plan strävar efter vissa mål, till exempel en hög utbildningsnivå. En viss form av habitus kommer därför bidra till att man har en bättre förståelse för vissa givna fält (Broady, 1991).

Begreppet *fält* definieras av Broady (1991) som ett ”*system av relationer mellan positioner besatta av specialiserade agenter och institutioner som strider om något för dem gemensamt*” (s. 266). Fältbegreppet kan användas, som ett hjälpmedel, för att försöka att skapa sig en förståelse för den relation som finns mellan de dominerande och dominerade i fältet. Fältet kan på så sätt bidra till att visa vilka krav som krävs av en agent i det givna fältet. Det medför att man kan skapa en förståelse för vilka levnadsbanor som en individ kan förvänta sig utifrån det givna fältet (Broady, 1991). Olesen Gytz (2004) menar att utbildning kan utgöra ett eget fält eftersom att det är relativt autonomt mot andra fält. Utbildningsfältet följer en egen logik där flertalet agenter strider om vissa positioner. Dessa agenter strider bland annat om vilka kapitalarter som ska anses vara de dominerande.

Klass – en konstruktion i det sociala rummet

I Bourdieus mening ska klass förstås som en social konstruktion, det vill säga att klasser är något som måste konstrueras. Bourdieu (1999) uttrycker det så här: ”Det som finns är ett socialt rum, ett rum av skillnader, i vilket klasserna existerar liksom i virtuellt tillstånd, latent, men inte som någonting givet, utan som *någonting som måste skapas*” (s. 23). En klass uppstår alltså inte automatiskt därför att det finns en närhet i det sociala rummet, utan närheten i rummet ska mer ses som en möjlig klassbildning.

Bourdieu (1993, 1999) lyfter fram att ett socialt rum visar hur en viss ordning kan skönjas mellan olika klasser. Det sociala rummet är konstruerat via agenternas statistiska position, som baseras framför allt på det kulturella kapitalet och det ekonomiska kapitalet. Genom att bara undersöka en dimension i det sociala rummet, där den totala kapitalvolymen har företräde, kan man finna en distinktion mellan en dominerande klass och en dominerad klass.

Strategier och reproduktionsmönster på utbildningsfältet

Individens sociala ursprung kan förstås som det sammanlagda nedärvda kapital som en individ kan sägas få med sig från hemmets klassposition (Broady, 1991). Ett visst socialt ursprung kan då medföra en form av klasshabitus (en viss form av habitus kopplad till hela klassfraktionen), som bygger upp attityder och inställningar till bland annat utbildningssystemet. Det är via detta klasshabitus som utbildningsfältet kan tyckas vara harmoniskt uppbyggt, eftersom olika samhällsklasser har olika förväntningar till vad de ska uppnå i utbildningssystemet (Bourdieu & Passeron, 2008). Enligt Bourdieu (1993) kan det vara ett tecken på att det finns en stark korrelation mellan habitus och social position, vilket därför gör att individen redan är anpassad för en viss levnadsbana.

Utbildningsfältet blir därför något som sorterar ut efter klassposition och på så sätt är klasspositionen bidragande till vilken form av utbildning som individen väljer (Bourdieu & Passeron, 2008). Bourdieu (1999) hävdar att elever och studenter som tillhör ett högre socialt skikt har ett monopol på elitutbildningarna i samhället. Denna avgränsning bidrar till en klassindelning, där det är de studenter som studerat vid ett elituniversitet som också får de högsta, och dominerande, sociala positionerna i samhället. Bourdieu och Passeron (2008) anser att utbildningsfältet på så sätt reproducerar rådande maktförhållanden, där det som förespråkas är den dominerande klassens habitus och kapital. De sociala klasser som inte besitter dessa tillgångar kommer också troligtvis att uteslutas från den högre utbildningen och de dominerande positionerna i samhället.

Tidigare forskning

I detta avsnitt kommer jag att ge en översikt över en del av forskningen inom den svenska utbildningssociologin. De studier som presenteras har alla använt sig av geometriska dataanalyser som åtminstone en av sina analysmetoder.

Skolmarknaden och det utökade utbildningsutbudet

Forsberg (2015) skriver att den skolmarknad som råder har bidragit till att det skapats ett större utbud av utbildningsinstitutioner. Skolmarknaden bygger på det fria skolvalet, där eleverna får söka vilken skola de vill samtidigt som skolan får en skolpeng för varje elev. Skolmarknaden har inte förändrat det sociala reproduktionsmönstret något nämnvärt, utan det som skett är att det blivit en annorlunda konkurrenssituation inom utbild-

ningsfältet. Den nya konkurrenssituation som uppstått handlar om att det finns olika strategier för att försöka rekrytera elever. Forsberg menar vidare att det fortfarande är så att elitskolorna¹ ofta rekryterar elever från de sociala klasser som anses sitta på de mer dominerande positionerna i samhället. Detta är ett sätt som också gör att en elitskola får ett visst värde eftersom den lockar till sig elever med en viss habitus och ett visst kapital. Enligt Palme (2008) medför det att elitskolorna med de dominerande tillgångarna legitimerar vilken form av kunskap som ska anses vara den kulturellt betingande.

Börjesson och Broady (2016) betonar att även utbildningslandskapet på högskolefältet har förändrats där den högre utbildningen ökat kraftigt under de senaste årtiondena, vilket medfört att en högskoleexamen förlorat i värde. Trots förändringarna i högskolefältet är det fortsatt elever och studenter från de socialt högre klasserna som hamnar på universitetens mer åtråvärda elitutbildningar, till exempel utbildningar från de mer anrika universiteten med hög efterfrågan på utbildningsplatserna.

Det nedärvda kapitalets betydelse för individens utbildningsnivå

Det är de högre sociala klasserna som tenderar att ha tillgångar som gynnar högre studier, det vill säga de har ofta, men inte alltid, ett högt kulturellt kapital och ett högt ekonomiskt kapital i bagaget. Det är det höga kulturella (utbildnings)kapitalet som bidrar till att familjen vet hur de ska hantera utbildningssystemets utmaningar (Palme, 2008). I ett meritokratiskt utbildningssystem, där allt fler konkurrerar om utbildningsplatserna, blir det extra viktigt att familjer vet vilka strategier de kan använda sig av i utbildningssystemet. De familjer som tillhör de högre sociala klasserna, där framför allt ett högt kulturellt kapital värdesätts, investerar därför i sina barns utbildning så att de kan nå de högre betygen (Börjesson & Broady, 2016).

Det är ofta de elever som har med sig mycket nedärvt utbildningskapital hemifrån som omvandlar detta till egna skolframgångar. Dessa elever väljer ofta det naturvetenskapliga programmet på gymnasiet och sedan någon form av elitutbildning på universitetet

¹ En elitskola kan definieras som en skola som har de rätta tillgångarna i form av till exempel rykte och geografiskt läge samt som en skola som rekryterar de elever med mest sociala och meritmässiga tillgångar (Forsberg, 2015; Palme, 2008).

och på så vis reproduceras utbildningskapitalet (Lidegran, 2009). Det kulturella kapitalet är alltså viktigt att förstå i förhållande till de akademiska meriter som man uppnår i livet, men det är även viktigt att förstå i förhållande till att utbildningssystemet reproducerar vissa former av kulturellt kapital. En viss utbildning kommer att premiera en viss habitus. Detta kan vara bidragande till en form av reproduktion, eftersom det ofta kommer att vara elever och studenter med en viss form av livsstil och ett medfört habitus som söker sig till en viss form av utbildning (Börjesson m.fl., 2016; Palme, 2008).

Den geografiska strategin

En strategi som kan kopplas både till skolmarknaden och det nedärvda kapitalet är en form av skyddsstrategi baserad på skolans geografiska placering (Forsberg, 2015, 2018; Larsson & Hultqvist, 2018). I segregerade områden kan en sådan strategi skönjas genom att det är de hem med ett högre utbildningskapital som aktivt söker sig till en speciell typ av skola (Forsberg, 2018). Det kan sägas att när det finns en frihet att välja skola kan en strategi vara att välja bort den lokala skolan eftersom det finns en rädsla att den inte ska uppfylla de krav man har. Så trots att det finns fler valmöjligheter är det samma sociala reproduktionstendenser som visar sig, det vill säga att det fortfarande är elever med liknande kapitaltillgångar som samlas på vissa former av utbildningar och skolor (Forsberg, 2015, 2018; Larsson & Hultqvist, 2018).

Vissa studier, till exempel Börjesson (2005) och Börjesson och Broady (2016), hävdar att det utökade utbildningsutbudet medför att nya strategier måste användas för att de dominerande i fältet ska kunna behålla sina positioner. En sådan strategi kan vara att skaffa sig internationella meriter. En internationaliserad utbildningsväg kan vara en strategi som bygger upp ett mer värdefullt utbildningskapital, vilket också kan bidra till en form av social reproduktion. Det är nämligen de studenter som tillhör hem från de socialt högre klasserna där det kulturella kapitalet värdesätts mest som kan sägas ärva ett internationellt utbildningskapital från sina föräldrar, som ofta arbetat och möjligtvis även studerat utomlands. Men även de familjer som framför allt värdesätter ett högt ekonomiskt kapital har en fördel eftersom de har resurserna att bidra till att deras barn kan studera utomlands. Enligt Börjesson (2005) räcker det dock inte att bara studera utomlands för att bygga upp ett värdefullt utbildningskapital, utan det handlar även till

stor del om vilka universitet man studerat vid. För att få med sig ett ”giltigt” utbildningskapital ska man helst studerat vid ett elituniversitet utomlands.

Det kvinnliga övertagandet

En tendens i dagens utbildningsfält är enligt Börjesson och Broady (2016) att kvinnorna sprungit om männen. De betonar att en bidragande orsak till detta har varit införandet av högskolereformen 1977 som gjort att utbildningslandskapet förändrats. Den stora förändringen som skett är att vissa mer traditionella kvinnoyrken (till exempel förskollärare) nu blivit högskoleklassade. Men det är inte hela förklaringen för det visar sig även att det är kvinnorna som har de högsta betygen i grundskolan och gymnasiet, vilket bidrar till att de också är med och konkurrerar om platser på de mest åtråvärda utbildningarna. Kvinnornas intåg i det högre utbildningssystemet har alltså medfört att det blivit en större konkurrens för att få tillträde till elitutbildningarna.

Även om konkurrensen om elitutbildningarna ökat mellan könen finns det en tendens till att männen gör mer selektiva val och i större utsträckning koncentrerar sig mot elitutbildningarna. Kvinnorna är inte lika selektiva i sina utbildningsval utan söker sig ofta till de mer traditionellt sett kvinnodominerande utbildningarna (Lidegran, 2009). Denna tendens visar sig även för de som studerar utomlands, det vill säga att män väljer en utbildning som anses tillhöra den dominerande sektorn och kvinnor utbildningar som kan anses tillhöra den dominerade sektorn (Börjesson, 2005).

Sammanfattning

I detta kapitel har studiens teori och tidigare forskning presenterats. En bourdieusk begreppsapparat bestående av kapital, habitus, fält och klass presenteras och sätts in i en utbildningssociologisk reproduktionskontext. Den teoretiska genomgången visar att individens habitus är starkt beroende av vilket nedärvt kapital individen har, och det är något som individen också har att förhålla sig till i fältet där relationen mellan en dominerande klass och dominerad klass visar sig. Utbildningsfältets reproduktionsprocess verkar genom att utbildningssystemet premierar en viss habitus och ett visst kapital, som kan sägas innehas av den dominerande klassfraktionen.

Den tidigare forskningen visar hur reproduktionsprocessen verkar i det svenska utbildningssystemet. En tydlig tendens som framkommer är att skolmarknaden och det utökade utbildningsutbudet har bidragit till att kvinnorna tagit över en stor del av den högre utbildningsmarknaden. En av de reproduktionsstrategier som visar sig är att det är de mest kapitalstarka hemmen som hittat olika strategier för att orientera sig i det nya utbildningslandskapet. Det har medfört att det blivit alltmer homogena skolor och utbildningar, där elever och studenter med liknande sociala ursprung finns samlade.

3. Metod

Kapitlet börjar med att presentera studiens forskningsstrategi och undersökningsdesign. Därefter följer en beskrivning av undersökningens analysmetoder och den empiri som använts. Kapitlet fortsätter med att beskriva hur operationaliseringen och bearbetningen av undersökningens variabler gått till, för att sedan beskriva studiens reliabilitet och validitet. Kapitlet avslutas genom att beskriva de etiska överväganden som gjorts i studien.

Forskningsstrategi och undersökningsdesign

Denna studie har använt sig av en kvantitativ forskningsstrategi med ett deduktivt arbetssätt. I en surveyundersökning kan det vara en fördel att använda sig av ett deduktivt arbetssätt där det finns en tydlig teori som på så sätt visar vilken variabel som är oberoende och beroende. Det gör att man kan ställa upp hypoteser och väldefinierade frågeställningar (Bryman, 2018).

Studien har använt en komparativ design, det vill säga den är uppbyggd som en jämförande studie. I denna form av undersökningsdesign kan en jämförelse mellan två olika fall ge en ökad förståelse för ett fenomen (Bryman, 2018). I denna studie har den komparativa dimensionen handlat om en jämförelse mellan män och kvinnor.

Denna studie har alltså använt sig av en kvantitativ forskningsstrategi med ett bourdieuskt ramverk. Lebaron (2009) hävdar att bilden av Bourdieu ofta är som en teoretiker, men Bourdieu hade även ett stort intresse i att använda kvantitativa matematiska metoder för att studera sociologiska fenomen. Han ansåg också att olika former av regressionsanalyser inte var tillräckliga för detta ändamål. Bourdieu använde sig därför i sina studier av geometriska dataanalyser (GDA), och en form av GDA är korrespondensanalys, som är en metod för att illustrera relationerna i ett fält.

Både Bourdieu och de svenska utbildningssociologerna har alltså använt sig av GDA i sina undersökningar. I ett första steg i denna analys användes också GDA som analysansats. För detta ändamål användes (enkla) korrespondensanalyser för att illustrera relationerna mellan variablerna i olika rum. I ett andra steg användes en mer sannolik-

hetsbaserad statistisk metod: logistisk regressionsanalys. Det genomfördes olika former av logistiska regressioner (både enkel och multivariat) för att undersöka om det förelåg någon skillnad i odds för att något av könen skulle vara mer beroende av det sociala ursprunget för att nå en hög utbildningsnivå.

Huvudsakliga analysmetoder

Nedan kommer de två forskningsmetoder som använts i studien att presenteras: geometrisk dataanalys och logistisk regression.

Geometrisk dataanalys (GDA) och enkel korrespondensanalys (CA)

Le Roux och Rouanet (2004) skriver att en geometrisk dataanalys (GDA) är ett samlingsnamn för ett antal olika metoder, där enkel korrespondensanalys (CA) är en av metoderna. De menar att en av fördelarna med GDA är att ett geometriskt rum kan illustreras, till exempel genom en korrespondensanalys som visar hur relationen mellan en korstabells rad- och kolumnvariabler ser ut. Denna illustration kan i första hand ses som en form av beskrivande av data. Det som framkommer är hur nära de olika variablerna ligger varandra i det konstruerade rummet. Det som redovisas är ett tvådimensionellt rum där punkterna visas i ett plan i stället för som i ett endimensionellt rum på en linje. När ett rum har konstruerats kan det ge upphov till nya former av undersökningar, till exempel hur en individs placering i rummet kan förklaras av andra faktorer. En geometrisk dataanalys kan alltså ge en mer beskrivande bild av hur relationerna i datamaterialet ser ut. Denna del av analysprocessen är något som kan vara vägledande för en mer sannolikhetsmodellerande ansats, till exempel en regressionsanalys.

Logistisk regression

Enligt Barmark och Djurfeldt (2009) används logistisk regression om beroende variabeln är dikotom (variabeln kan bara anta två värden). De menar vidare att en logistisk regression används för att undersöka vilka oddsen är att en händelse ska inträffa, där ett större odds visar på en ökad sannolikhet. I den logistiska regressionen används logaritmerade odds, β -koefficienten, och oddskvoter, antiloggen av β -koefficienten, för att illustrera hur ett samband förhåller sig. När det logaritmerade oddset är negativt (negativ β -koefficient) signalerar det ett negativt samband och ett positivt logaritmerat odds

(positiv β -koefficient) visar ett positivt samband. När det kommer till oddskvoten visar det att om antiloggen av β -koefficienten är över 1 så är sambandet positivt, och om det är under 1 är sambandet negativt. Oddskvoten visar förändringar i odds för att något ska inträffa. Oddset är sannolikheten att något ska inträffa dividerat med sannolikheten att det inte ska inträffa. Oddset kan också räknas om till procentenheter.

Empiri och urval

Den empiri som har använts i denna studie är sekundärdata hämtad från European Social Survey (2018). Jag har använt datamaterialet som är baserat på den svenska undersökningen. Det är en undersökning som mäter människors attityder, värderingar och beteenden inom olika ämnen. Undersökningen bygger på en strukturerad intervju som genomförts i ansikte till ansikte miljö (European Social Survey, u.å.-c). Urvalet är uppbyggt som ett obundet slumpmässigt urval (European Social Survey, u.å.-b). Jag gjorde även ett delurval där jag valde att undersöka ålderskategorin 25 år och äldre. Storleken på detta urval blev 1400, där antalet män var 704 och kvinnor 696. När det genomförs ett obundet slumpmässigt urval innebär det att det finns goda möjligheter att generalisera resultaten, och European Social Survey (ESS) är en sekundärdata av god kvalitet som används av många samhällsvetenskapliga forskare (Bryman, 2018). För att analysera materialet användes programvaran IBM SPSS Statistics (version 26).

Operationaliseringar och bearbetning av variabler

För att möjliggöra replikation och verifiering av studien kommer jag i det följande att beskriva hur jag har bearbetat de olika variablerna inför analyserna.

Bearbetning inför GDA

Beroende variabeln i denna studie är respondentens utbildningsnivå (edlvds). I denna del av analysen var jag intresserad av att illustrera hur de olika relationerna såg ut i de konstruerade rummen. Denna variabel bearbetade jag därför i min första analysdel så att den bestod av tre kategorier (se tabell 1).

Tabell 1. Konstruktion av utbildningskategorier inför GDA utifrån utbildningsnivå i ESS 9

Utbildningsnivå	Utbildningskategori
Kandidatexamen eller högre	Hög utbildning
Gymnasial och eftergymnasial utbildning (lägre än kandidatexamen)	Medelutbildning
Högst grundskolekompetens	Låg utbildning

Studiens oberoende variabler handlar om det sociala ursprunget, och det finns inget entydigt sätt att mäta det sociala ursprunget på. Bourdieu använde sig ofta av faderns yrkesposition och utbildningsnivå för att mäta det sociala ursprunget (Broady, 1991). I denna studie har det sociala ursprunget fångats med hjälp av faderns yrkesposition (occf14b) och utbildningsnivå (edlvfdse). Att valet föll endast på faderns variabler har handlat om att det ofta anses vara mannen som har den dominerande positionen i hemmet och därför också han som sätter prägel på familjen (Hirdman, 1988). Bortfallet var även betydligt större i moderns variabler än i faderns, och om båda variablerna skulle användas förelåg det en multikollinearitet (för definition av begreppet se s. 16) mellan variablerna. De oberoende variablerna har använts på olika sätt i analyserna och därför krävt olika former av bearbetningar. Inför GDA kodades faderns utbildningsnivå (edlvfdse) enligt utbildningskategorierna i tabell 1. Faderns yrkesposition (occf14b) kodades om till olika yrkesklasser, som jag valde att koda enligt ett Goldthorpeliknande klasschema.

Inom sociologin är det vanligt att dela in klasser via yrkespositioner, och Goldthorpes klasschema är ett av de vanligare att förhålla sig till när man gör klassanalyser (Crompton, 2008). Goldthorpe (2000) klassificerar klasspositioner efter individens anställningsrelation. Med hjälp av yrkespositionen kan det göras vissa antagande om hur anställningsrelationen ser ut. Han delar upp anställningsrelationer i tre kategorier: (1) arbetskontraktet, där hamnar yrken som arbetare av olika slag, (2) mellannivån, där anställningsrelationen kan sägas hamna mellan arbetskontraktet och servicerektionen och

här hamnar yrken som kontors och säljaryrken samt (3) servicereleationen, där professionella administratörer och chefer och även högre former av tekniker, till exempel ingenjörer placeras. Tre yrkesklasser kodades in efter yrkeskategorierna i ESS 9 (se tabell 2).

Tabell 2. Konstruktion av yrkesklasser utifrån yrkeskategorierna i ESS 9

Yrkeskategori	Yrkesklass
Professional and technical occupation	Dominerande klass
Higher administration occupation	
Clerical occupation	Medelklass
Sales occupation	
Service occupation	
Skilled worker	Arbetarklass
Semiskilled worker	
Unskilled worker	
Farmer	

Variabelbearbetningar inför logistisk regression

När det kommer till den logistiska regressionen var det oddsen att respondenten hade en hög utbildningsnivå som undersöktes. Därför kodades beroendevariabeln respondentens utbildningsnivå om till två kategorier (se tabell 3).

Tabell 3. Konstruktion av utbildningskategorier inför logistisk regression utifrån utbildningsnivå i ESS 9

Utbildningsnivå	Utbildningskategorier
Kandidatexamen eller högre	Hög utbildning
Utbildning lägre än kandidatexamen	Låg utbildning

Inför den logistiska regressionen var jag även tvungen att bearbeta de oberoende variablerna: faderns yrkesklass och utbildningsnivå. Det skapades dummyvariabler² så att de kunde användas i en logistisk regression. För att fånga hela det sociala ursprunget i en och samma variabel så konstruerades ett index³ med hjälp av faderns yrkes- och utbildningsvariabler.

I den logistiska regressionen användes också två kontrollvariabler för att dels undersöka om det förelåg ett skensamband för det fokala sambandet⁴ (Aneshensel, 2002), dels se om förklaringskraften i modellen ökade. De kontrollvariabler som användes var respondenternas etniska ursprung (brncntr) och ålder (agea). Variabeln etniskt ursprung (född i Sverige eller inte) är en variabel på nominalskalan och behövde dummykodas för att den skulle kunna användas i en logistisk regression. Åldersvariabeln är en variabel på kvotnivå och behövde därför inte kodas om.

Oberoende variablerna och kontrollvariablerna testades för om det förelåg någon multikollinearitet. Enligt Djurfeldt (2009) handlar multikollinearitet om att det finns en samvariation mellan en eller flera oberoende variabler, vilket gör att det är svårt att tolka de oberoende variablernas påverkan på beroende variabeln. Både oberoende variablerna och kontrollvariablerna som användes i modellen testades för vardera kön och låg under ett VIF-värde⁵ på 2,5, vilket Djurfeldt menar är en övre gräns. (Värdena presenteras i bilaga 2.)

² Enligt Djurfeldt (2009) konstrueras en dummyvariabel så att den blir binär, det vill säga att den konstruerade variabeln endast kan anta värdena 0 eller 1. Det skapas också en så kallad referenskategori, vilket är den kategori som den eller de andra dummyvariablerna jämförs mot.

³ Ett index konstrueras genom att ett antal variabler som mäter ett visst fenomen slås samman till endast en variabel som då ska mäta samma fenomen (Djurfeldt m.fl., 2018).

⁴ Det fokala sambandet är det samband som är av högst intresse för studien (Aneshensel, 2002).

⁵ VIF (Variance Inflation Factors) är det värde som mäter hur stort det multikollineära sambandet är mellan olika oberoende variabler (Djurfeldt, 2009).

Reliabilitet och validitet

Reliabilitet i en studie kan sägas handla om den pålitlighet som finns hos de mätningar som utförs. Ett sätt att undersöka reliabiliteten handlar om stabiliteten. Stabiliteten i en undersökning mäts genom att en och samma respondent ska svara ungefär likvärdigt om de gör om undersökningen (Bryman, 2018). I denna studie har jag inte kunnat uttala mig om stabiliteten på detta sätt. Däremot kan det sägas att det ska finnas en stabilitet i ESS överlag, eftersom alla länder som ingår ska ha likvärdiga svarsalternativ (European Social Survey, u.å.-b).

En annan aspekt att ta i beaktning är den interna reliabiliteten, vilket handlar om att när man lägger ihop mått till ett index så ska måtten vara relaterade till varandra. Det gäller med andra ord att se till att de olika variablerna som läggs samman till ett index också är indikatorer på fenomenet i fråga. Ett sätt att testa detta är med ett Cronbachs alfa-värde (Bryman, 2018). Ett värde på 0,7 eller högre får anses vara bra framför allt om indexet är konstruerat av ett fåtal variabler (Barmark, 2009). Indexet som konstruerades i denna studie fick ett Cronbachs alfa-värde på 0,798.

Validitet handlar om studien verkligen undersöker det den ämnar undersöka. En form av validitet handlar om begreppsvaliditeten, som beskriver om ett begrepp verkligen speglar det som efterfrågas. En annan form av validitet är ytvaliditet och handlar om att även experter i ämnet tycker att begreppet i fråga fångas (Bryman, 2018). I denna studie kan det sägas att beroende variabeln haft en hög begreppsvaliditet, eftersom den helt enkelt mäter det som efterfrågas: respondentens utbildningsnivå. Det som kan ifrågasättas är om studiens oberoende variabler har fångat det sociala ursprunget på ett lämpligt sätt. Enligt Broady (1991) menar Bourdieu att indikatorer för att mäta det sociala ursprunget är faderns yrkesposition och utbildningsnivå. Därför kan det anses att det även varit en hög ytvaliditet i studien.

Etiska överväganden

Inom forskningen är det viktigt att försöka att förhålla sig till individskyddskravet, vilket innebär att i så stor utsträckning som möjligt motverka att de som medverkar i forskningen skadas eller kränks. Men det är även viktigt att som forskare undvika att det

föreligger någon vetenskaplig oredlighet i forskningen, vilket kan vara att forskaren är oaktsam och inte refererar på ett korrekt sätt (Vetenskapsrådet, 2017).

ESS riktlinjer är att varje land har en skyldighet att förhålla sig till individskyddskravet innan materialet lämnas in till ESS för publicering. För att förhindra att det skulle förekomma någon form av vetenskaplig oredlighet läggs ansvaret på de som använder sig av datamaterialet. Därför är det viktigt att de som använder sig av materialet använder en korrekt referensteknik (European Social Survey, u.å.-a).

4. Resultat och analys

I detta avsnitt kommer två olika typer av analyser att genomföras. Den första analysen syftar till att, med hjälp av korrespondensanalyser, konstruera de olika rummen för att analysera relationerna mellan variablerna. I det andra analyssteget undersöks, med hjälp av logistiska regressioner, sambanden mellan det sociala ursprunget och utbildningsnivån för de olika könen.

Tolkning och genomförande av korrespondensanalys

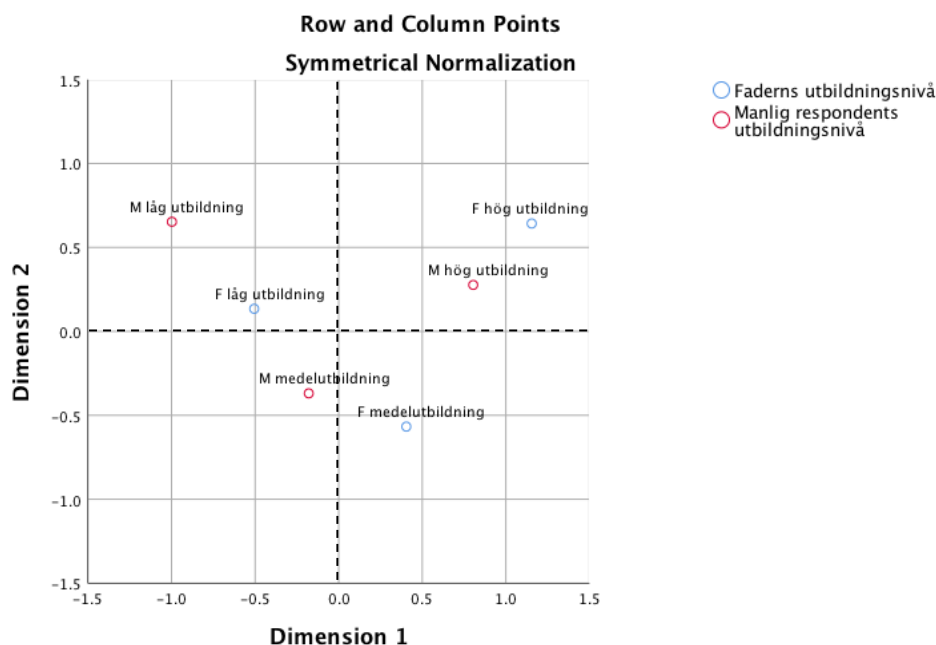
Bock (2011) skriver att korrespondensanalysen bygger på en närhet i rummet mellan en rad- och kolumnvariabel; samtidigt menar han att det finns andra aspekter än närheten mellan variablerna som påverkar tolkningsprocessen. I korrespondensanalysens tolkning görs det vissa antaganden som utgår från origo. De antaganden som görs bygger bland annat på att vinkeln mellan en rad- och kolumnvariabel undersöks. En liten vinkel bidrar till en större relation, och vinklar större än 90° visar på en negativ relation. Men det räcker inte att enbart undersöka vinkeln för att förstå relationen utan även avståndet från origo spelar in. Om variablerna ligger nära origo tyder det på en liten relation, och om avståndet från origo är stort tyder det på en större relation mellan variablerna. Om rad- och kolumnvariablerna är på motsatta sidor av origo visar det på en sämre relation än om de ligger på samma sida om origo.

Enligt Börjesson (2017) utgörs utbildningsfältet av de rum som konstrueras av sociala klasser och utbildning. En korrespondensanalys kan ge oss en bild av hur en del av utbildningsfältet ser ut. Denna analys kommer att delas upp så att mäns och kvinnors resultat presenteras i olika rum. Analysen genomförs i två faser. I den första analysfasen kommer fädernas utbildningsnivå att sättas i relation till respondenternas utbildningsnivå och varje kön presenteras i varsin figur. I den andra analysfasen kommer fädernas yrkesklass att sättas i relation till respondenternas utbildningsnivå och varje kön presenteras i varsin figur. (Korstabellsresultaten för respektive figur presenteras i bilaga 1.)

Analysfas 1 – rummen baserade på nedärvt utbildningskapital

Figur 2 illustrerar ett rum som baseras på fädernas utbildningsnivå och de manliga respondenternas utbildningsnivå. En tendens som visar sig i detta rum är att fäderna med hög utbildning och respondenter med hög utbildning har en stark relation. Variablerna ligger på samma sida om origo med en snäv vinkel emellan. Det som också kan utläsas är att fäderna med hög utbildning inte har någon relation till någon av de andra variablerna. En annan tydlig tendens är att det finns en relation mellan fäderna med låg utbildning och respondenter med låg utbildning, eftersom de ligger på samma sida om origo och vinkeln är snäv. Rummet visar även att respondenter med låg utbildning endast har en relation till fäderna med låg utbildning.

Figur 2. Korrespondensanalys mellan fädernas utbildningsnivå och de manliga respondenternas utbildningsnivå.

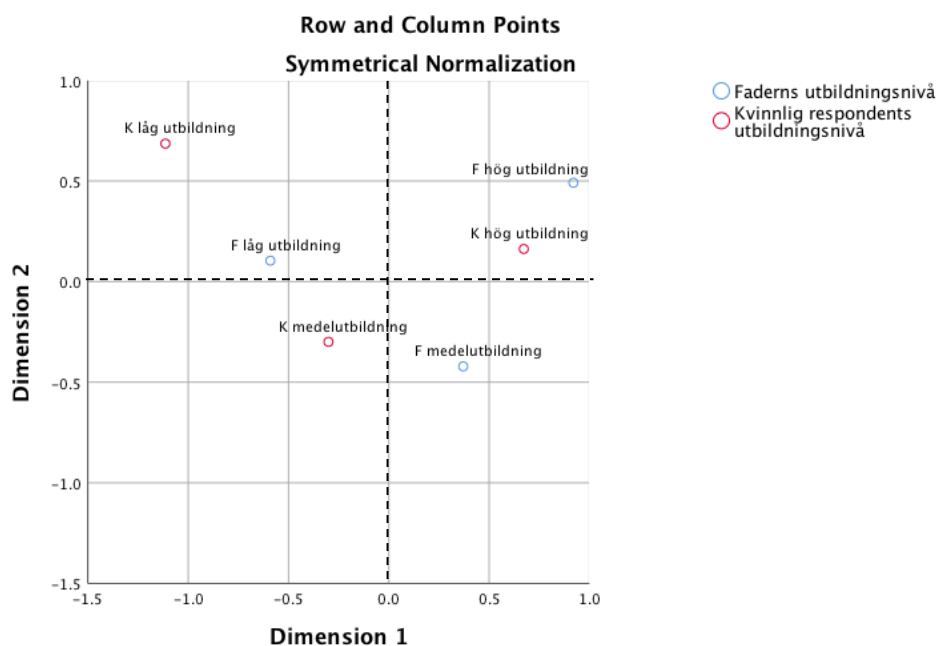

Det som är lite svårare att utläsa i figur 2 är vilken relation som finns mellan fäderna med medelutbildning och respondenternas utbildningsnivå. Det som är tydligt är att det inte finns någon relation till respondenter med låg utbildning. Fäderna med medelutbildning verkar ha en snävare vinkel till respondenter med medelutbildning än respondenter med hög utbildning och avståndet är också närmare. Det tyder på att det finns en

viss relation mellan fäderna med medelutbildning och respondenter med medelutbildning.

Figur 3 illustrerar ett rum som baseras på fädernas utbildningsnivå och de kvinnliga respondenternas utbildningsnivå. I rummet visar sig en tendens till att det finns en tydlig relation mellan fäderna med hög utbildning och respondenter med hög utbildning. Variablerna ligger på samma sida om origo och vinkeln mellan dem är snäv. Precis som i det förra rummet så har inte fäderna med hög utbildning någon relation till någon av de andra variablerna. En annan relation som visar sig är mellan fäderna med låg utbildning och respondenter med låg utbildning, eftersom variablerna ligger på samma sida om origo och vinkeln är snäv. Även i detta rum har respondenter med låg utbildning endast en relation till fäderna med låg utbildning.

Figur 3. Korrespondensanalys mellan fädernas utbildningsnivå och kvinnliga respondenters utbildningsnivå.

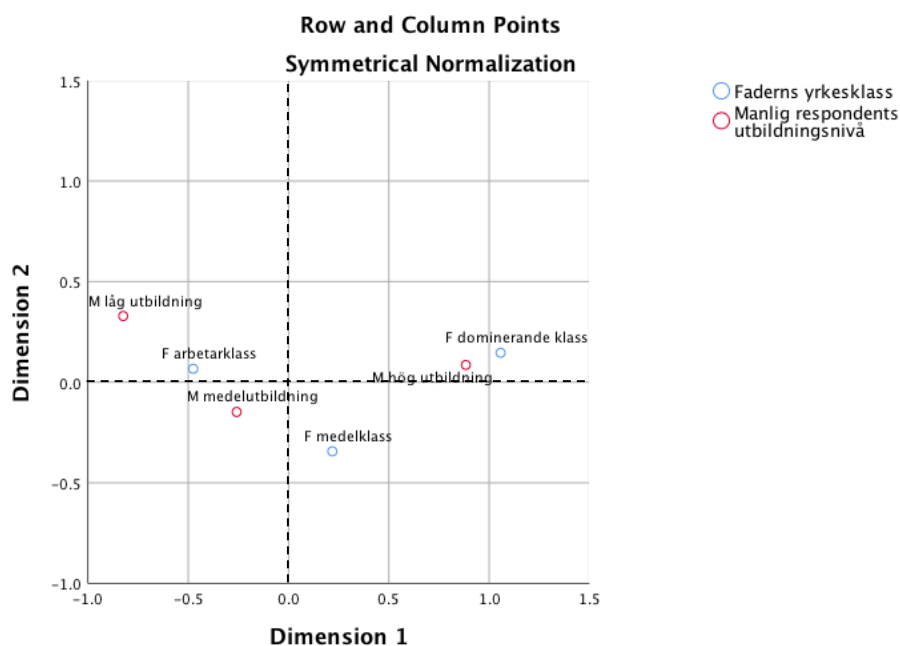
Relationen mellan fäderna med medelutbildning och respondenternas utbildningsnivå är svår att tyda i figur 3. Det som är tydligt är att det inte finns någon relation till respondenter med låg utbildning. Den tolkning som kan göras är att fäderna med medelutbildning har en svag relation till både medel- och högutbildade respondenter, eftersom vinklarna är relativt stora och snarlika.

I denna första analysfas visar de tendenser som illustreras i korrespondensanalyserna att kvinnor inte verkar vara lika beroende som män av det nedärvda utbildningskapitalet för att nå en hög utbildningsnivå. De tendenser som visar på detta är att fäderna med medelutbildning tenderar att ligga någonstans mellan kvinnliga respondenter med medelutbildning och hög utbildning. I männens fall finns ingen relation mellan fäderna med medelutbildning och respondenter med hög utbildning; däremot finns det en viss relation till respondenter med medelutbildning.

Analysfas 2 – rummen baserade på nedärvd klasstillhörighet

Figur 4 illustrerar ett rum som baseras på fädernas yrkesklass och de manliga respondenternas utbildningsnivå. Fäderna tillhörande den dominerande klassen och respondenternas höga utbildningsnivå ligger på samma sida om origo och på ett ganska långt avstånd från origo. Vinkeln mellan variablerna är väldigt snäv, vilket tyder på att det finns en stark relation mellan dessa variabler. Det som också illustreras är att fäderna från den dominerande klassen inte har någon relation till övriga variabler. En annan relation är den mellan fäderna tillhörande arbetarklassen och respondenter med låg utbildning, eftersom variablerna ligger på samma sida om origo med en snäv vinkel mellan dem. En tydlig tendens är också att respondenter med låg utbildning endast har en relation till fäderna tillhörande arbetarklassen. Det som också kan utläsas är en svag relation mellan fäderna i arbetarklassen och respondenter med medelutbildning.

Figur 4. Korrespondensanalys mellan fädernas yrkesklass och manliga respondenters utbildningsnivå.

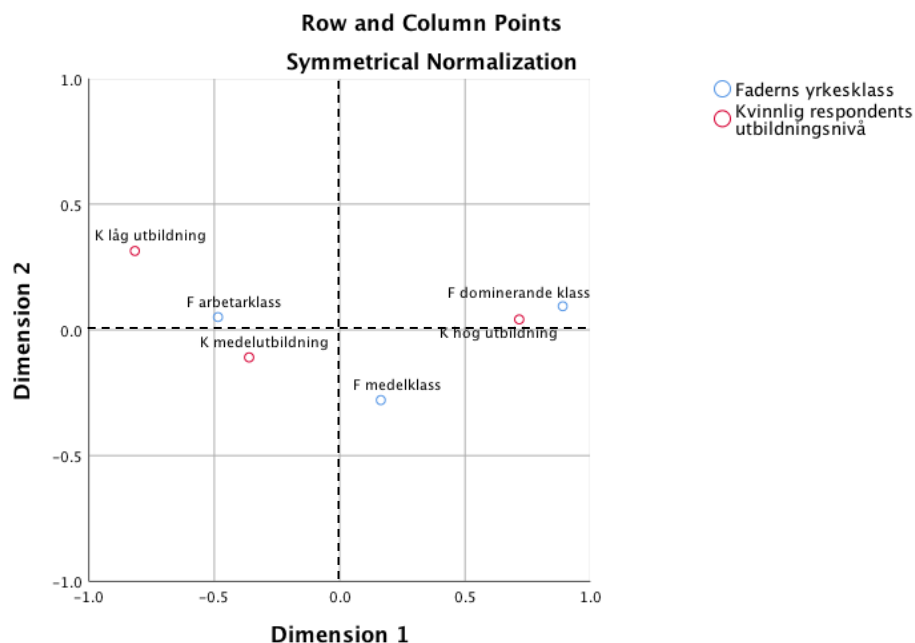

Det som däremot är lite svårtolkat i figur 4 är vilken relation som fäderna tillhörande medelklassen har till respondenternas utbildningsnivå. Det som är tydligt är att det inte finns någon relation till respondenter med låg utbildning. Det verkar däremot finnas en svag relation mellan fäderna tillhörande medelklassen och respondenter med både medelutbildning och hög utbildning.

Figur 5 illustrerar ett rum som baseras på fädernas yrkesklass och de kvinnliga respondenternas utbildningsnivå. Rummet illustrerar att fäderna tillhörande den dominerande klassen och respondenter med hög utbildningsnivå hamnar på samma sida om origo. Variablerna hamnar på ett långt avstånd från origo och vinkeln är snäv, vilket tyder på en stark relation. Fäderna tillhörande den dominerande klassen har ingen relation till någon av de övriga variablerna. En annan tydlig tendens är att det finns en relation mellan fäderna tillhörande arbetarklassen och respondenter med låg utbildning, eftersom variablerna ligger på samma sida om origo med en snäv vinkel mellan dem. En annan tydlig tendens är också att respondenter med låg utbildning endast har en relation till fäderna tillhörande arbetarklassen. En annan relation är den mellan fäderna tillhörande

arbetarklassen och respondenter med medelutbildning, eftersom det finns en närhet mellan variablerna och en snäv vinkel.

Figur 5. Korrespondensanalys mellan fädernas yrkesklass och kvinnliga respondenters utbildningsnivå.

I figur 5 är det svårare att tolka vilken relation fäderna tillhörande medelklassen har till respondenternas utbildningsnivå. Det som är tydligt är att det inte finns någon relation till respondenter med låg utbildning. Det verkar som att fäderna tillhörande medelklassen har en lite större relation till respondenter med hög utbildning än till respondenter med medelutbildning.

I denna andra analysfas visar de tendenser som illustrerats i korrespondensanalyserna att båda könen verkar vara beroende av vilken yrkesklass fadern tillhör. En svag tendens är att kvinnor inte verkar vara lika beroende av faders yrkesklass som män för att ta sig vidare i utbildningssystemet. Ett tecken på detta är att kvinnor med hög utbildning tenderar att ha en något närmare relation med fäderna tillhörande medelklassen än vad män med hög utbildning verkar ha.

Sammanfattning av korrespondensanalysen

Korrespondensanalyserna visar att det finns en tendens till att båda könen är beroende av sitt sociala ursprung för att nå högre studier. Även om båda könen är beroende av det sociala ursprunget, illustreras det i korrespondensanalyserna att män verkar vara mer beroende av sitt sociala ursprung för att ta sig vidare i utbildningssystemet än vad kvinnor är. Det visar sig i båda analysfaserna eftersom män verkar vara mer beroende av både det nedärvda utbildningskapitalet och av deras nedärvda klasstillhörighet för att nå högre i utbildningssystemet.

Den logistiska regressionens analysfaser och tolkning

Denna analys kommer också att genomföras i två faser. I den första analysfasen kommer jag att undersöka hur det sociala ursprunget i sina olika delar påverkar utbildningsnivån för de olika könen. Analysen börjar därför med en enkel logistisk regression där en av faktorerna faderns utbildningsnivå och yrkesklass undersöks åt gången. Vidare kommer det i den första analysfasen att genomföras en multivariat logistisk regression, där även kontrollvariabler används i analysen. I den andra analysfasen kommer det konstruerade indexet att användas för att visa hur sambandet ser ut när det sociala ursprunget behandlas mer enhetligt. I denna andra analysfas kommer det också genomföras en multivariat logistisk regression där kontrollvariabler används i analysen.

I den logistiska regressionen finns det vissa värden som kan vara bra att ha en förståelse för. Ett sådant värde är signifikansnivån som visar hur stor procentuell chans det är att slumpen är med och påverkar resultatet. Ju lägre procenten är, desto mindre är risken för att slumpen är med och bidrar till resultaten. Den vanligaste nedre gränsen för detta värde brukar sättas till 5 procent (Djurfeldt m.fl., 2018). För att mäta modellens förklaringskraft kan ett mått som kallas Nagelkerkes R^2 användas (Barmark & Djurfeldt, 2009). De värden som är av högst relevans i kommande tabeller är: 1) oddskvoten med standardfel inom parentes, 2) stjärnorna som visar vilken signifikansnivå variablerna hamnar inom och 3) modellens förklaringskraft (Nagelkerkes R^2). Dummyvariablerna i tabellerna ska tolkas i förhållande till den dummyvariabel som är referenskategori, det vill säga att en ökning eller minskning av oddset jämförs mot referenskategori.

Analysfas 1 – enkel logistisk regression

I tabell 4 visas sambandet mellan faderns utbildningsnivå och respondentens utbildningsnivå. Resultaten för båda könen redovisas i tabellen. I modellen för man med hög utbildning är det ett signifikant samband på 0,001-nivån för båda dummyvariablerna. Förklaringskraften i modellen (Nagelkerkes R^2) ligger på 15,4 procent. Oddset att respondenten har en hög utbildningsnivå ökar ju högre utbildning fadern har. Oddskvoterna visar att om fadern har en medelutbildning ökar oddset med 2,355 gånger, och om fadern har hög utbildning ökar oddset med 8,027 gånger.

Tabell 4. Oddskvoter för att manliga och kvinnliga respondenter har en hög utbildning givet faderns utbildningsnivå

Variabler	Modeller	
	Man med hög utbildning	Kvinna med hög utbildning
Konstant	0,249 (0,131)***	0,335 (0,133)***
Fader med medelutbildning	2,355 (0,199)***	2,736 (0,193)***
Fader med hög utbildning	8,027 (0,256)***	6,571 (0,243)***
Observationer (N)	651	620
Nagelkerkes R^2	0,154	0,149

Anmärkningar: Redovisning av oddskvoten med standardfel inom parentes. Referensgruppen som oddsen jämförs mot är för oberoende variabeln *fader med låg utbildning*. Signifikansnivåer: * $p < 0,05$; ** $p < 0,01$; *** $p < 0,001$.

Modellen för kvinna med hög utbildning visar ett signifikant samband på 0,001-nivån för båda dummyvariablerna. Förklaringskraften i denna modell ligger på 14,9 procent. Oddset att respondenten har en hög utbildningsnivå ökar ju högre utbildning fadern har. Oddskvoterna visar att om fadern är medelutbildad ökar oddset med 2,736 gånger, och om fadern är högutbildad ökar oddset med 6,571 gånger.

Utifrån tabell 4 kan det konstateras att båda könen odds att själva besitta en hög utbildning ökar med faderns utbildningsnivå. De skillnader som kan utrönas är att kvinnor

tenderar att ha ett lite högre odds för att ha en hög utbildning om fadern har en medelutbildning jämförelsevis mot männen. För manliga respondenter ökar oddset mer om fadern har en hög utbildningsnivå än vad det gör för kvinnorna. Det kan tolkas som att män verkar vara mer beroende av faderns utbildningsnivå för att ta sig vidare i utbildningssystemet än vad kvinnor är.

I tabell 5 visas sambandet mellan faderns yrkesklass och respondentens utbildningsnivå. Resultaten för båda könen redovisas i tabellen. Modellen för man med hög utbildning visar ett signifikant samband på 0,001-nivån för båda dummyvariablerna. Förklaringskraften i modellen ligger på 17 procent. Oddset att respondenten har en hög utbildningsnivå ökar ju högre klasstillhörighet fadern har. Oddskvoterna visar att om fadern tillhör medelklassen ökar oddset med 2,534 gånger, och om fadern tillhör den dominerande klassen ökar oddset med 6,753 gånger.

Tabell 5. Oddskvoter för att manliga och kvinnliga respondenter har en hög utbildning givet faderns yrkesklass

Variabler	Modeller	
	Man med hög utbildning	Kvinna med hög utbildning
Konstant	0,218 (0,135)***	0,339 (0,125)***
Fader tillhörande medelklass	2,534 (0,226)***	2,204 (0,225)***
Fader tillhörande dominerande klass	6,753 (0,218)***	5,119 (0,205)***
Observationer (N)	647	621
Nagelkerkes R ²	0,170	0,143

Anmärkningar: Redovisning av oddskvoten med standardfel inom parentes. Referensgruppen som oddsen jämförs mot är för oberoende variabeln *fader tillhörande arbetarklass*. Signifikansnivåer: * p < 0,05; ** p < 0,01; *** p < 0,001.

Modellen för kvinna med hög utbildning visar ett signifikant samband på 0,001-nivån för båda dummyvariablerna. Förklaringskraften för modellen ligger på 14,3 procent. Oddset att respondenten har en hög utbildningsnivå ökar ju högre klasstillhörighet fadern har. Oddskvoterna visar att om fadern tillhör medelklassen ökar oddset med 2,204 gånger, och om fadern tillhör den dominerande klassen ökar oddset med 5,119 gånger.

Utifrån tabell 5 kan det konstateras att oddset för att en respondent oberoende av kön själv besitter en hög utbildning ökar ju högre klasstillhörighet fadern har. Det kan också utläsas att för män ökar oddsen för att inneha en hög utbildning mer än för kvinnor för varje klassteg.

Analysfas 1 – multivariat logistisk regression

I den multivariata logistiska regressionen kommer båda oberoende variablerna och kontrollvariablerna finnas med i olika modeller. Resultaten presenteras i två olika tabeller: en för männen (tabell 6) och en för kvinnorna (tabell 7).

I den första modellen (modell 1) i tabell 6 visas sambandet mellan båda oberoende variablerna faderns utbildningsnivå och yrkesklass och beroende variabeln man med hög utbildning. Förklaringskraften i denna modell ligger på 20 procent. Det som kan utläsas är att den dummyvariabel som baseras på faderns medelutbildning är icke-signifikant. Däremot är den dummyvariabel som är baserad på faderns höga utbildningsnivå signifikant. Oddskvoten visar att om fadern har en hög utbildningsnivå så ökar oddset att respondenten har en hög utbildning med 3,435 gånger. Modell 1 visar även att oddset för att respondenten har en hög utbildningsnivå ökar beroende av faderns klasstillhörighet och att båda dummyvariablerna är signifikanta. Oddskvoterna visar att om fadern tillhör medelklassen ökar oddset med 2,191 gånger, och om fadern tillhör den dominerande klassen ökar oddset med 3,482 gånger.

Tabell 6. Oddskvoter för att manliga respondenter har en hög utbildning givet både oberoende variabler och kontrollvariabler

Variabler	Man med hög utbildning		
	Modell 1	Modell 2	Modell 3
Konstant	0,199 (0,152)***	0,142 (0,344)***	0,350 (0,530)*
Fader med medelutbildning	1,544 (0,229)	1,584 (0,230)*	1,280 (0,249)
Fader med hög utbildning	3,435 (0,324)***	3,608 (0,328)***	2,714 (0,353)**
Fader tillhörande medelklass	2,191 (0,239)**	2,189 (0,240)**	2,230 (0,241)**
Fader tillhörande dominerande klass	3,482 (0,280)***	3,422 (0,280)***	3,685 (0,284)***
Manlig respondent född i Sverige		1,435 (0,327)	1,376 (0,328)
Manlig respondents ålder			0,986 (0,006)*
Observationer (N)	615	615	615
Nagelkerkes R ²	0,200	0,203	0,212

Anmärkning: Redovisning av oddskvoten med standardfel inom parentes. Referensgrupperna som oddsen jämförs mot är för de oberoende variablerna *fader med låg utbildning* och *fader tillhörande arbetarklass*. För den dummykodade kontrollvariabeln är referensgruppen som oddsen jämförs mot *manlig respondent född utanför Sverige*. Signifikansnivåer: * p < 0,05; ** p < 0,01; *** p < 0,001.

I modell 2 tillför jag en av kontrollvariablerna respondentens etniska ursprung som är icke-signifikant. Förklaringskraften i denna modell ökar inget nämnvärt och ligger på 20,3 procent. I denna modell blir dummyvariabeln fader med medelutbildning signifikant på en 0,05-nivå, vilket gör att variabeln har en effekt för modellen. Modellen visar att oddset för att respondenter har en hög utbildningsnivå ökar ju högre utbildning fa-

dern har. Oddskvoterna visar att om fadern har en medelutbildning ökar oddset med 1,584 gånger, och om fadern har en hög utbildning ökar oddset med 3,608 gånger. I denna modell sker alltså en liten ökning av oddsen när det kommer till dummyvariablerna baserade på faderns utbildningsnivå. För dummyvariablerna baserade på faderns klasstillhörighet sjunker oddsen något. Men tendensen är fortsatt densamma: oddset att respondenten har en hög utbildningsnivå ökar ju högre klasstillhörighet fadern har. Oddskvoterna visar att om fadern tillhör medelklassen ökar oddset med 2,189 gånger, och om fadern tillhör den dominerande klassen ökar oddset med 3,422 gånger.

I modell 3 tillsätts ytterligare en kontrollvariabel: respondentens ålder. Förklaringskraften ökar i denna modell till 21,2 procent. I denna modell blir dummyvariabeln fader med medelutbildning icke-signifikant igen. Däremot är fortfarande faderns höga utbildningsnivå signifikant och visar att oddset för att respondenten har en hög utbildningsnivå ökar med 2,714 gånger. Oddset att respondenten har en hög utbildningsnivå ökar ju högre klasstillhörighet fadern har. Oddskvoterna visar att om fadern tillhör medelklassen ökar oddset med 2,230 gånger, och om fadern tillhör den dominerande klassen ökar oddset med 3,685 gånger. Variabeln etniskt ursprung är även i denna modell icke-signifikant. Åldersvariabeln är signifikant och visar att det är ett negativt samband. Oddskvoten ligger på 0,986, vilket betyder att för varje år äldre en respondent är så minskar oddset att respondenten har en hög utbildning med 1,4 procent.

I den första modellen (modell 1) i tabell 7 visas sambandet mellan båda oberoende variablerna faderns utbildningsnivå och yrkesklass och beroende variabeln kvinna med hög utbildning. Det som kan utläsas är att förklaringskraften ligger på 17,2 procent. De oberoende dummyvariablerna, faderns utbildningsnivå och yrkesklass, är signifikanta. Oddset att respondenten har en hög utbildningsnivå ökar med både faderns utbildningsnivå och klasstillhörighet. Om fadern har en medelutbildning ökar oddset med 2,177 gånger, och om fadern har hög utbildning ökar oddset 2,973 gånger. Om fadern tillhör medelklassen ökar oddset med 1,762 gånger, och om fadern tillhör den dominerande klassen ökar oddset med 2,644 gånger.

Tabell 7. Oddskvoter för att kvinnliga respondenter har en hög utbildning givet både oberoende variabler och kontrollvariabler

Variabler	Kvinna med hög utbildning		
	Modell 1	Modell 2	Modell 3
Konstant	0,280 (0,151)***	0,212 (0,300)***	1,518 (0,481)
Fader med medelut- bildning	2,177 (0,211)***	2,219 (0,212)***	1,376 (0,234)
Fader med hög ut- bildning	2,973 (0,333)**	2,983 (0,333)**	1,828 (0,353)
Fader tillhörande medelklass	1,762 (0,240)*	1,766 (0,240)*	1,912 (0,247)**
Fader tillhörande dominerande klass	2,644 (0,280)**	2,709 (0,281)***	3,111 (0,288)***
Kvinnlig respondent född i Sverige		1,354 (0,278)	1,269 (0,284)
Kvinnlig respon- dents ålder			0,969 (0,006)***
Observationer (N)	581	581	581
Nagelkerkes R ²	0,172	0,175	0,229

Anmärkningar: Redovisning av oddskvoten med standardfel inom parentes. Referensgrupperna som oddsen jämförs mot är för de oberoende variablerna *fader med låg utbildning* och *fader tillhörande arbetar-klass*. För den dummykodade kontrollvariabeln är referensgruppen som oddsen jämförs mot *kvinnlig respondent född utanför Sverige*. Signifikansnivåer: * p < 0,05; ** p < 0,01; *** p < 0,001.

I modell 2 läggs kontrollvariabeln respondentens etniska ursprung till som är icke-signifikant. Förklaringskraften ökar i denna modell till 17,5 procent. De oberoende dummyvariablerna, faderns utbildnings- och klassvariabler, är signifikanta. Oddset att respondenten har en hög utbildningsnivå ökar med både faderns utbildningsnivå och klasstillhörighet. Om fadern är medelutbildad ökar oddset med 2,219 gånger, och om

fadern är högt utbildad ökar oddset med 2,983 gånger. Om fadern tillhör medelklassen ökar oddset med 1,766 gånger, och om fadern tillhör den dominerande klassen ökar oddset med 2,709 gånger.

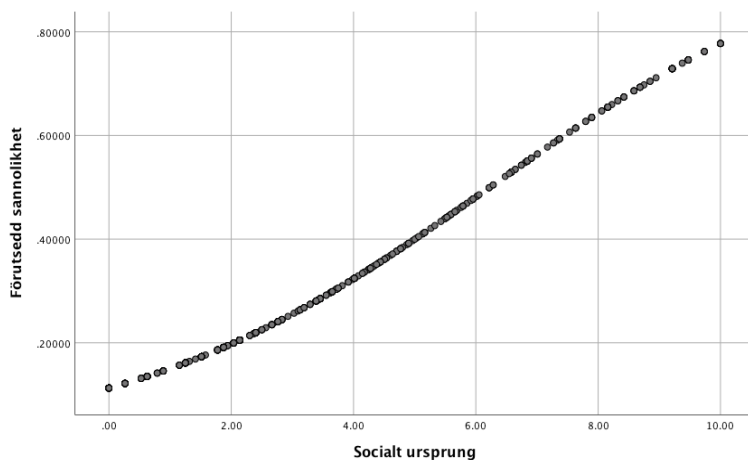
I modell 3 läggs kontrollvariabeln respondentens ålder till. Förklaringskraften i denna modell ökar till 22,9 procent. Båda faderns dummyvariabler angående utbildningsnivå blir icke-signifikanta. Faderns dummyvariabler angående klasstillhörighet har en fortsatt signifikant effekt. Oddset att respondenten har en hög utbildningsnivå ökar med faderns klasstillhörighet. Oddskvoterna visar att om fadern tillhör medelklassen ökar oddset med 1,912 gånger, och om fadern tillhör den dominerande klassen ökar oddset med 3,111 gånger. Variabeln för etniskt ursprung är fortfarande icke-signifikant. Åldersvariabeln är signifikant och visar på ett negativt samband. Oddskvoten är 0,969, vilket betyder att för varje år äldre en respondent är minskar oddset att respondenten har en hög utbildning med 3,1 procent.

Analysfas 2 – enkel logistisk regression

Som en första del av den andra analysfasen kommer en enkel logistisk regression för det fokala sambandet genomföras där två olika figurer presenteras: en för männen och en för kvinnorna. Det som presenteras är en förutsedd sannolikhetskurva bestående av 10 steg som illustrerar hur stor sannolikheten är att respondenten har en hög utbildning beroende av hur högt eller lågt deras sociala ursprung är. Jag går sedan vidare och presenterar en tabell för vardera kön i den multivariata logistiska analysen.

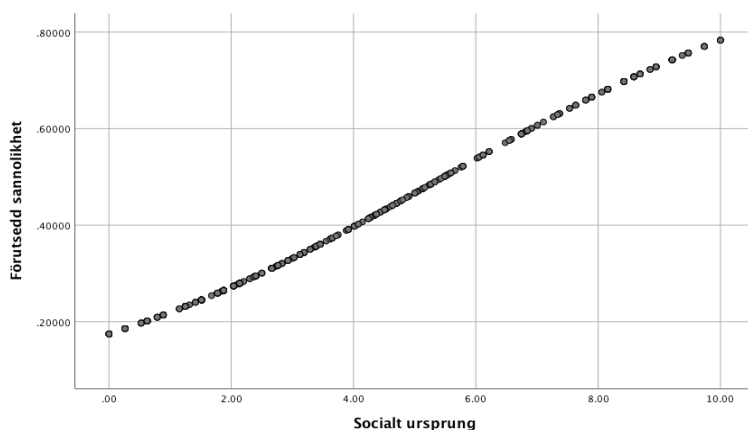
Figur 6 visar hur hög sannolikheten är att män har en hög utbildning beroende av deras sociala ursprung. Modellen visar ett signifikant samband ($\chi^2(1) = 101,862$, $p < 0,001$), och förklaringskraften ligger på 21,4 procent. Det som kan utläsas av kurvan är att det är en positiv trend: ju högre på den sociala ursprungs-skalan man hamnar, desto större är sannolikheten att man har en hög utbildning. Om en manlig respondent har värdet 0 på det sociala ursprunget kan det utläsas som att det är approximativt 11,5 procents sannolikhet att respondenten har en hög utbildning. Om den manliga respondenten har värdet 10 är det approximativt 77,5 procents sannolikhet att respondenten har en hög utbildning.

Figur 6. Förutsedd sannolikhetskurva (i procent) för att manliga respondenter har en hög utbildning beroende av det sociala ursprunget.

Figur 7 visar hur hög sannolikheten är att kvinnor har en hög utbildning beroende av deras sociala ursprung. Modellen visar ett signifikant samband ($\chi^2(1) = 81,592$, $p < 0,001$), och modellens förklaringskraft ligger på 17,7 procent. Om en kvinnlig respondent har värdet 0 på det sociala ursprunget är det approximativt 17,5 procents sannolikhet att respondenten har en hög utbildning. Om den kvinnliga respondenten har värdet 10 på det sociala ursprunget är det approximativt 78,5 procents sannolikhet att respondenten har en hög utbildning.

Figur 7. Förutsedd sannolikhetskurva (i procent) för att kvinnliga respondenter har en hög utbildning beroende av det sociala ursprunget.

Analysfas 2 – multivariat logistisk regression

I den multivariata logistiska regressionen kommer det sociala ursprungs-indexet och kontrollvariablerna finnas med i olika modeller. Resultaten presenteras i två olika tabeller: en för männen (tabell 8) och en för kvinnorna (tabell 9).

Tabell 8 visar oddskvoter i förhållande till att manliga respondenter har en hög utbildning. Modell 1 visar att det sociala ursprunget är signifikant på en 0,001-nivå. Förklaringskraften ligger på 21,4 procent. Oddskvoten visar att för varje ökat steg på den sociala ursprungs-skalan ökar oddset att respondenten har en hög utbildning med 1,393 gånger.

Tabell 8. Oddskvoter för att manliga respondenter har en hög utbildning givet oberoende variabel och kontrollvariabler

Variabler	Man med hög utbildning		
	Modell 1	Modell 2	Modell 3
Konstant	0,127 (0,174)***	0,094 (0,353)***	0,171 (0,519)**
Socialt ursprung	1,393 (0,035)***	1,397 (0,036)***	1,371 (0,037)***
Manlig respondent född i Sverige		1,381 (0,325)	1,363 (0,324)
Manlig respondents ålder			0,991 (0,006)
Observationer (N)	615	615	615
Nagelkerkes R ²	0,214	0,216	0,221

Anmärkningar: Redovisning av oddskvoten med standardfel inom parentes. Referensgruppen som oddsen jämförs mot är för den dummykodade kontrollvariabeln *manlig respondent född utanför Sverige*. Signifikansnivåer: * $p < 0,05$; ** $p < 0,01$; *** $p < 0,001$.

I modell 2 läggs kontrollvariabeln respondentens etniska ursprung till som är icke-signifikant. Förklaringskraften ökar till 21,6 procent. Oddskvoten för det sociala ur-

sprunget får en liten positiv effekt: för varje ökat steg på skalan ökar oddset att respondenten har en hög utbildning med 1,397 gånger.

I modell 3 läggs åldersvariabeln till som är icke-signifikant. Variabeln etniskt ursprung är fortsatt icke-signifikant. Förklaringskraften ökar till 22,1 procent. Variabeln socialt ursprung är signifikant och oddskvoten har sjunkit något: för varje steg på skalan ökar oddset att respondenten har en hög utbildning med 1,371 gånger.

Tabell 9 visar oddskvoter i förhållande till att kvinnliga respondenter har en hög utbildning. Modell 1 visar att det sociala ursprunget är signifikant på en 0,001-nivå. Förklaringskraften i modellen ligger på 17,7 procent. Oddskvoten visar att för varje ökat steg på den sociala ursprungs-skalan ökar oddset att respondenten har en hög utbildning med 1,328 gånger.

Tabell 9. Oddskvoter för att kvinnliga respondenter har en hög utbildning givet oberoende variabel och kontrollvariabler

Variabler	Kvinna med hög utbildning		
	Modell 1	Modell 2	Modell 3
Konstant	0,211 (0,166)***	0,165 (0,309)***	1,051 (0,456)
Socialt ursprung	1,328 (0,033)***	1,333 (0,034)***	1,283 (0,035)***
Kvinnlig respondent född i Sverige		1,305 (0,278)	1,255 (0,283)
Kvinnlig respondents ålder			0,970 (0,006)***
Observationer (N)	581	581	581
Nagelkerkes R ²	0,177	0,179	0,238

Anmärkningar: Redovisning av oddskvoten med standardfel inom parentes. Referensgruppen som oddsen jämförs mot är för den dummykodade kontrollvariabeln *kvinnlig respondent född utanför Sverige*. Signifikansnivåer: * p < 0,05; ** p < 0,01; *** p < 0,001.

I modell 2 läggs kontrollvariabeln respondentens etniska ursprung till som är icke-signifikant. Förklaringskraften får en liten effekt och uppgår till 17,9 procent. Oddskvoten visar att för varje ökat steg på skalan ökar oddset att respondenten har en hög utbildning med 1,333 gånger.

I modell 3 läggs kontrollvariabeln respondentens ålder till som är signifikant. Kontrollvariabeln respondentens etniska ursprung är fortsatt icke-signifikant. Förklaringskraften i modellen ökar till 23,8 procent. Oddskvoten för det sociala ursprunget sjunker i denna modell och för varje ökat steg på skalan ökar oddset att respondenten har en hög utbildning med 1,283 gånger. Oddskvoten för åldersvariabeln hamnar på 0,970, vilket också kan uttryckas som att för varje år äldre som respondenten är så minskar oddset att respondenten har en hög utbildning med 3 procent.

Sammanfattning av den logistiska regressionen

Den logistiska regressionen har genomförts i två analysfaser. En där jag undersöker vilken påverkan det sociala ursprunget har i dess, för denna studie, grundläggande delar. En där jag konstruerat ett index av de två oberoende variablerna faderns utbildningsnivå och yrkesklass som på ett mer enhetligt sätt beskriver det sociala ursprunget. I de multivariata analyserna läggs även kontrollvariabler till för att kontrollera att det fokala sambandet inte är ett skensamband och för att undersöka om förklaringskraften i modellerna ökar. Resultaten visar att det inte är ett skensamband och även att andra variabler är med och bidrar för att öka förklaringskraften i modellerna. Det fokala sambandet i de logistiska regressionerna visar att män tenderar att vara mer beroende av sitt sociala ursprung än vad kvinnor är för att inneha en hög utbildning.

Sammanfattning

I detta kapitel har korrespondensanalyserna illustrerat att män är mer beroende än kvinnor av sitt sociala ursprung, både i form av det nedärvda utbildningskapitalet och av den nedärvda klasstillhörigheten, för att själva ha en hög utbildning. De logistiska regressionerna bekräftar resultaten av den mer beskrivande bilden som framkom av korrespondensanalyserna. Det är alltså generellt sett en högre sannolikhet för männen att nå en hög utbildningsnivå om deras sociala ursprung är högt.

5. Diskussion

Det som framkommer från resultaten i denna studie är framför allt att det är männen som tenderar att vara mest beroende av det sociala ursprunget för att nå en högre utbildningsnivå. I detta avslutande kapitel kommer olika bakomliggande orsaker till varför det kan vara så att diskuteras.

Det utökade utbildningsutbudets inverkan

En möjlig orsak till att män tenderar att vara mer beroende av sitt sociala ursprung för att nå en högre utbildningsnivå kan handla om det alltmer utökade utbildningsutbudet. Börjesson och Broady (2016) är inne på att högskolereformen 1977 bidragit till att utbildningslandskapet blivit annorlunda, det vill säga att en stor del av den eftergymnasiala utbildningen blivit högskoleklassad. Det har gjort att kvinnorna gått om männen när det kommer till antalet högskoleutbildade. I en rapport från Skolverket (2006) lyfts det fram att det utökade utbildningsutbudet i högskolan har bidragit till att det sociala ursprunget inte har en lika stor påverkan för vissa former av utbildningar. Det gäller framför allt de kvinnodominerande utbildningarna, till exempel sjuksköterskeutbildningar med flera.

Annan forskning hävdar att studenter som studerar på en elitutbildning tenderar att vara studenter med ett högt socialt ursprung. Det finns också en tendens att män oftare än kvinnor är selektiva i sitt val av utbildning, det vill säga att män oftare än kvinnor väljer en elitutbildning (Lidegran, 2009). De akademiska meriterna man uppnår handlar om en reproduktionsprocess där elitutbildningar premierar elever och studenter med ett högt nedärvt kapital och en viss form av habitus (Börjesson m.fl., 2016; Palme, 2008). En del av förklaringen till resultaten i denna studie kan alltså vara att män väljer utbildningar som traditionellt sett är mer beroende av det sociala ursprunget.

Det är sannolikt att flertalet aspekter bör tas i beaktning för att skapa sig en större förståelse för ett så pass komplext fenomen. Den tidigare forskningen visar att kvinnor får bättre skolresultat än män på alla nivåer, vilket gör att de har ett försprång i kampen om de olika utbildningsplatserna (Börjesson & Broady, 2016). Det kan därför vara av vikt

att skapa sig en förståelse för varför kvinnor tenderar att lyckas bättre i skolsystemet generellt sett.

Slutsatser – ett intersektionellt problem

Något som uppmärksammats i tidigare forskning är att det inte bara är eleven eller studentens sociala ursprung som ska tas i beaktning när det kommer till könsmissiga skillnader i skolresultat. Det finns könsskillnader i de olika skikten också, det vill säga att kvinnor i de olika klasskikten presterar bättre än männen (Björnsson, 2005). Bourdieu och Passeron (2008) hävdar att det finns en klasshabitus där det sociala ursprunget bygger upp individens förväntningar och attityder inom utbildningsfältet. Men enligt den tidigare forskningen kan alltså inte individens klasshabitus sitta på hela förklaringen. Det bör därför ses som ett intersektionellt problem. Intersektionalitet handlar om att flertalet faktorer både kan samverka och påverka ett komplext och svårfångat fenomen (Ahrne, 2016). En faktor som skulle kunna ha en påverkan på denna studies resultat är individens könshabitus.

Bourdieu (2018) menar att det finns en könsuppdelning som förklarar vad som är naturligt för de båda könen. Detta naturliga är något som finns i agenternas habitus. Genus ska också förstås som något relationellt, det vill säga att det som uppfattas som en manlig könshabitus sätts i kontrast till det som uppfattas som en kvinnlig könshabitus.

I utbildningssystemet blir dessa kontraster mellan könshabituserna synliga. Zimmerman (2018) hävdar att den manliga normen bygger på en antipluggkultur eller ingen ansträngningskultur. I en antipluggkultur, som ofta finns hos arbetarklassens söner, pluggar man inte alls och får således dåliga betyg. I en ingen ansträngningskultur, som ofta finns hos medelklassens söner, där anses det vara okej att få bra betyg, men det ska ske utan ansträngning. Dessa två kulturer bygger på så vis upp en manlig habitus i förhållande till utbildningssystemet. Ur ett relationellt perspektiv ska en manlig habitus sättas i förhållande till en kvinnlig habitus. Jakobsson (2000) hävdar att den kvinnliga normen bygger på en pluggkultur, där kvinnor förlitar sig på att studera hårt och vara disciplinerade. Pluggkulturen bygger på så vis upp en kvinnlig habitus i förhållande till utbildningssystemet. Detta torde tyda på att det finns olika könshabitus att förhålla sig till när det kommer till utbildning.

Med andra ord så kan det förstås som att attityder och förväntningar på utbildningssystemet inte bara är beroende av klasshabitusen utan även av könshabitusen. En kvinnlig habitus, som är baserad på en pluggkultur, bidrar alltså till att man har en positiv attityd till utbildningssystemet. I en vidare tolkning kan det sägas att en kvinnlig habitus bidrar till ett mindre beroende av det sociala ursprunget för att lyckas i utbildningssystemet.

För att försöka få män och kvinnor att närma sig varandra vad gäller skolresultat och antalet högskolestuderande, och i slutändan ha ett liknande beroende av det sociala ursprunget, kan ett första steg vara att försöka få in en pluggkultur (kvinnlig habitus) även hos männen. Enligt Bourdieu (1999) krävs det en förändring av hela den objektiva strukturen som genomsyrar samhället för att få till en förändring av habitus. Det som kan vara av vikt är alltså att komma åt de normer som bygger upp individens könshabitus. Ett sätt att komma åt normerna kan vara att försöka motverka de homogena elevgrupper som skapas i skolan i dag. Den tidigare forskningen visar att skolmarknaden har varit bidragande till att skapa homogena elevgrupper och även fungerat som ett skydd mot en skola som anses vara sämre. Denna skyddsstrategi är en bidragande faktor till att det är elever med liknande socialt ursprung som hamnar på vissa skolor (Forsberg, 2015, 2018; Larsson & Hultqvist, 2018).

I en rapport från Skolverket (2018) framkommer det att i heterogena skolor, där det finns elever med olika sociala ursprung, så tenderar även elever med ett mer missgynnsamt socialt ursprung att prestera bättre. Ett första steg för att kunna förändra den manliga könshabitusen kan därför vara att skapa mer heterogena skolor och klasser för att på så vis förebygga att antipluggkulturen får ett fäste bland arbetarklassens söner. Zimmermann (2018) är inne på detta spår då han undersöker en skola där det råder en pluggkultur bland en helt heterogen grupp elever, vilket han menar bidrar till att killarna närmar sig flickorna i skolresultat.

Den slutsats som kan dras är att ett heterogent uppbyggt utbildningssystem kan vara att föredra för kanske framför allt män (men även kvinnor) för att det sociala ursprunget ska ha en mindre betydelse för vilken utbildningsnivå som man senare uppnår. Detta kan vara en bra start och något som statsmakten kan försöka ta i beaktning inför kommande utbildningspolitiska beslut.

Denna studie har bidragit till en förståelse för den könsklyfta som finns i utbildningssystemet. Det framkommer också i mina slutsatser att mäns och kvinnors olika utbildningsnivåer inte enbart kan förstås via det sociala ursprunget och den medförda klasshabitusen, utan fenomenet bör även förstås utifrån individens könshabitus. För att fördjupa sig i fenomenet kan därför vidare forskning inom området undersökas med en intersektionell analys. Förslagsvis kan det vara en studie som undersöker hur socialt ursprung, etniskt ursprung och skolsegregationen samverkar och kanske förstärker en viss form av könshabitus kopplad till utbildningssystemet.

Referenser

- Ahrne, G. (2016). Intersektionalitet. I C. Edling & F. Lijeros (red.), *Ett delat samhälle – makt, intersektionalitet och social skiktning* (s. 177–195). Stockholm: Liber.
- Aneshensel, C. S. (2002). *Theory-based data analysis for the social sciences*. Thousand Oaks, Calif.: Pine Forge.
- Barmark, M. (2009). Faktoranalys. I G. Djurfeldt & M. Barmark (red.), *Statistisk verktygslåda 2 – multivariat analys* (s. 69–103). Lund: Studentlitteratur.
- Barmark, M. & Djurfeldt, G. (2009). Logistisk regression. I G. Djurfeldt & M. Barmark (red.), *Statistisk verktygslåda 2 – multivariat analys* (s. 125–148). Lund: Studentlitteratur.
- Bock, T. (2011). Improving the display of correspondence analysis using moon plots. *International Journal of Market Research*, 53(3), 307–326.
<https://doi.org/10.2501/IJMR-53-3-307-326>
- Bourdieu, P. & Passeron J-C. (1979). *The inheritors: French students and their relation to culture*. Chicago: Univ. of Chicago Press.
- Bourdieu, P. (1993). *Kultursociologiska texter* (4 uppl.). Stockholm: B. Östlings bokförl. Symposion.
- Bourdieu, P. (1999). *Praktiskt förnuft: bidrag till en handlingsteori*. Göteborg: Daidalos.
- Bourdieu, P. & Passeron, J-C. (2008). *Reproduktionen: bidrag till en teori om utbildningssystemet*. Lund: Arkiv.
- Bourdieu, P. (2018). *Den manliga dominansen* (2 uppl.). Göteborg: Daidalos.
- Björnsson, M. (2005). *Kön och skolframgång: tolkningar och perspektiv*. Stockholm: Myndigheten för skolutveckling.
- Broady, D. (1991). *Sociologi och epistemologi: om Pierre Bourdieus författarskap och den historiska epistemologin* (2 uppl.). Stockholm: HLS.
- Bryman, A. (2018). *Samhällsvetenskapliga metoder* (3 uppl.). Stockholm: Liber.

- Börjesson, M. (2005). *Transnationella utbildningsstrategier vid svenska lärosäten och bland svenska studenter i Paris och New York* (Doktorsavhandling). Uppsala: Uppsala universitet.
- Börjesson, M., Broady, D., Le Roux, B., Lidegran, I. & Palme, M. (2016). Cultural capital in the elite subfield of Swedish higher education. *Poetics (Amsterdam. Print)*, 56, 15–34. <https://doi.org/10.1016/j.poetic.2016.02.004>
- Börjesson, M. & Broady, D. (2016). Elite Strategies in a Unified System of Higher Education. The Case of Sweden. *L'Année sociologique*, 66(1), 115–146. <https://doi.org/10.3917/anso.161.0115>
- Börjesson, M. (2017). Det svenska gymnasiefältet – ett exempel på utbildningssociologiska studier i Sverige. I U. P. Lundgren, R. Säljö & C. Liberg (red.), *Lärande, skola, bildning: grundbok för lärare* (s. 415–434). Stockholm: Natur & kultur.
- Crompton, R. (2008). *Class and stratification* (3 uppl.). Cambridge: Polity.
- Djurfeldt, G. (2009). Multipel regressionsanalys. I G. Djurfeldt & M. Barmark (red.), *Statistisk verktyglåda 2 – multivariat analys* (s. 105–124). Lund: Studentlitteratur.
- Djurfeldt, G., Larsson, R. & Stjärnhagen, O. (2018). *Statistisk verktyglåda 1 – samhällsvetenskaplig orsaksanalys med kvantitativa metoder* (3 uppl.). Lund: Studentlitteratur.
- European Social Survey. (u.å.-a). *European Social Survey (ESS) – Conditions of use*. Hämtad 5 maj, 2021, från http://www.europeansocialsurvey.org/data/conditions_of_use.html
- European Social Survey. (u.å.-b). *Metoder*. Hämtad 5 maj, 2021, från <http://www.europeansocialsurvey.org/about/country/sweden/methods.html>
- European Social Survey. (u.å.-c). *Ämnesområden*. Hämtad 5 maj, 2021, från <http://www.europeansocialsurvey.org/about/country/sweden/topics.html>
- European Social Survey. (2018). ESS Round 9: *European Social Survey Round 9 Data (2018)*. Data file edition 3.1. NSD - Norwegian Centre for Research Data, Norway – Data Archive and distributor of ESS data for ESS ERIC. <https://doi.org/10.21338/NSD-ESS9-2018>

- Forsberg, H. (2015). *Kampen om eleverna: gymnasiefältet och skolmarknadens framväxt i Stockholm, 1987–2011* (Doktorsavhandling). Uppsala: Uppsala universitet.
- Forsberg, H. (2018). Valet av utbildning på gymnasiet i socialt tillbakasatta områden. *Sociologisk forskning*, 55(1), 23–52.
<https://sociologiskforskning.se/sf/article/view/18178>
- Goldthorpe, J. H. (2000). *On sociology: numbers, narratives, and the integration of research and theory*. Oxford: Oxford University Press.
- Hirdman, Y. (1988). Genussystemet: reflexioner kring kvinnors sociala underordning. *Kvinnovetenskaplig tidskrift*, 3, 49–63.
- Jakobsson, A. (2000). *Motivation och inlärning ur genusperspektiv: en studie av gymnasieelever på teoretiska linjer/program* (Doktorsavhandling). Göteborg: Göteborgs universitet.
- Larsson, E. & Hultqvist, E. (2018). Desirable places: spatial representations and educational strategies in the inner city. *British Journal of Sociology of Education*, 39(5), 623–637. <https://doi.org/10.1080/01425692.2017.1383884>
- Lebaron, F. (2009). How Bourdieu “Quantified” Bourdieu: The Geometric Modelling of Data. I K. Robson & C. Sanders (red.), *Quantifying Theory: Pierre Bourdieu* (s. 11–29). Dordrecht: Springer. https://doi.org/10.1007/978-1-4020-9450-7_2
- Le Roux, B. & Rouanet, H. (2004). *Geometric Data Analysis: from Correspondence Analysis to Structured Data Analysis*. Dordrecht: Kluwer Academic.
- Lidegran, I. (2009). *Utbildningskapital: om hur det alstras, fördelas och förmedlas* (Doktorsavhandling). Uppsala: Uppsala universitet.
- Olesen Gytz, S. (2004). Pierre Bourdieu. I S. Gytz Olesen & P. Møller Pedersen (red.), *Pedagogik i ett sociologiskt perspektiv* (s. 141–169). Lund: Studentlitteratur.
- Palme, M. (2008). *Det kulturella kapitalet: studier av symboliska tillgångar i det svenska utbildningssystemet 1988–2008* (Doktorsavhandling). Uppsala: Uppsala universitet.

- Skolverket. (2006). *Könsskillnader i målpuppfyllelse och utbildningsval*. Stockholm: Skolverket.
- Skolverket. (2018). *Analyser av familjebakgrundens betydelse för skolresultaten och skillnader mellan skolor: en kvantitativ studie av utvecklingen över tid i slutet av grundskolan*. Stockholm: Skolverket.
- Statistiska centralbyrån. (u.å.). *Högskolenybjare och doktorandnybjare efter föräldrarnas utbildningsnivå*. Hämtad 21 april, 2021, från <http://www.scb.se/uf0212>
- Universitetskanslersämbetet & Statistiska centralbyrån. (2020). *Universitet och högskolor. Högskolenybjare 2019/2020 och doktorandnybjare 2018/2019 efter föräldrarnas utbildningsnivå*. UF 20 SM 2002. Stockholm.
- Vetenskapsrådet. (2017). *God forskningssed*. Stockholm: Vetenskapsrådet.
- Zimmerman, F. (2018). *Det tillåtande och det begränsande: en studie om pojkars syn på studier och ungdomars normer kring maskulinitet* (Doktorsavhandling). Göteborg: Göteborgs universitet.

Bilagor

Bilaga 1. Korstabeller för figurerna i korrespondensanalysen

Tabell 10. Korstabellsresultat för figur 2

		Faderns utbildningsnivå			
		Låg	Medel	Hög	Total
Manlig respondents utbildningsnivå	Låg	25,7	3,6	4,3	16,1
	Medel	54,4	59,4	29,0	52,2
	Hög	19,9	37,0	66,7	31,6
Total		100,0	100,0	100,0	100,0

Anmärkning: Resultaten avser den procentuella fördelningen.

Tabell 11. Korstabellsresultat för figur 3

		Faderns utbildningsnivå			
		Låg	Medel	Hög	Total
Kvinnlig respondents utbildningsnivå	Låg	19,8	3,4	3,6	11,5
	Medel	55,1	48,8	27,7	48,1
	Hög	25,1	47,8	68,8	40,5
Total		100,0	100,0	100,0	100,0

Anmärkning: Resultaten avser den procentuella fördelningen.

Tabell 12. Korstabellsresultat för figur 4

		Faderns yrkesklass			
		Arbetarklass	Medelklass	Dominerande klass	Total
Manlig respondents utbildningsnivå	Låg	22,7	11,4	2,8	16,1
	Medel	59,4	53,0	37,6	53,3
	Hög	17,9	35,6	59,6	30,6
Total		100,0	100,0	100,0	100,0

Anmärkning: Resultaten avser den procentuella fördelningen.

Tabell 13. Korstabellsresultat för figur 5

		Faderns yrkesklass			
		Arbetarklass	Medelklass	Dominerande klass	Total
Kvinnlig respondents utbildningsnivå	Låg	17,1	9,4	3,7	12,1
	Medel	57,6	47,9	32,9	49,3
	Hög	25,3	42,7	63,4	38,6
Total		100,0	100,0	100,0	100,0

Anmärkning: Resultaten avser den procentuella fördelningen.

Bilaga 2. VIF-värden

Tabell 14. VIF-värden för oberoende variablerna och kontrollvariablerna i tabell 6

Variabler	VIF-värde
Fader med medelutbildning	1,510
Fader med hög utbildning	2,051
Fader tillhörande medelklass	1,135
Fader tillhörande dominerande klass	1,855
Manlig respondent född i Sverige	1,017
Manlig respondents ålder	1,275

Anmärkningar: VIF mäter den multikollinearitet som föreligger mellan variablerna. Värden under 2,5 är godtagbart.

Tabell 15. VIF-värden för oberoende variablerna och kontrollvariablerna i tabell 7

Variabler	VIF-värde
Fader med medelutbildning	1,523
Fader med hög utbildning	2,375
Fader tillhörande medelklass	1,179
Fader tillhörande dominerande klass	2,141
Kvinnlig respondent född i Sverige	1,017
Kvinnlig respondents ålder	1,256

Anmärkningar: VIF mäter den multikollinearitet som föreligger mellan variablerna. Värden under 2,5 är godtagbart.

Tabell 16. VIF-värden för oberoende variabeln och kontrollvariablerna i tabell 8

Variabler	VIF-värde
Socialt ursprung	1,167
Manlig respondent född i Sverige	1,003
Manlig respondents ålder	1,164

Anmärkningar: VIF mäter den multikollinearitet som föreligger mellan variablerna. Värden under 2,5 är godtagbart.

Tabell 17. VIF-värden för oberoende variabeln och kontrollvariablerna i tabell 9

Variabler	VIF-värde
Socialt ursprung	1,104
Kvinnlig respondent född i Sverige	1,008
Kvinnlig respondents ålder	1,096

Anmärkningar: VIF mäter den multikollinearitet som föreligger mellan variablerna. Värden under 2,5 är godtagbart.

LUNDS UNIVERSITET
Sociologiska institutionen
Box 114, 221 00 LUND
WWW.soc.lu.se